

ПРО СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА»

Сутула Василь, Дейнеко Альфія, Булгаков Олексій
Харківська державна академія фізичної культури

Аннотация

Проанализированы особенности использования термина «физическая культура» в современной европейской, англо-американской и отечественной научной практике. Показано, что в настоящее время отсутствует научное обоснование понятия, для названия которого он используется. Установлено, что физическая культура представляет собой исторически обусловленную деятельность людей с использованием физических упражнений, а также результаты такой деятельности. Раскрыта последовательность процесса формирования теории физической культуры.

Ключевые слова: физическая культура, теория, деятельность, обобщающее определение.

Annotation

Peculiarities of using the term “physical culture” in modern European, Anglo-American and Soviet scientific practice. It is shown that at present there is no scientific justification concept for the name which it is used. Established that physical training is a historically caused by the activities of people using exercise, and the results of such activities. Disclosed sequence formation process theory of physical cultur.

Keywords: physical education, theory, activity, generalized definition.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз особливостей використання в сучасній науково-методичній літературі терміна «фізична культура» указує на наявність виражених суперечностей, що являється наслідком «термінологічної неразберихи по отношению к самому главному, наиболее широкому, собирательному понятию – «Физическая культура» [6]. Так, до прикладу, В.И. Столяров [7], під «фізичною культурою» розуміє таку сферу культури, в основі якої лежать соціально сформовані фізичні якості та особливості людини, які характеризують фізичний стан її організму, які проявляються нею у визначеній діяльності. Дещо по іншому трактується поняття «фізична культура» В.М. Видриним [2] поняття, розуміється як специфічний результат, засіб і спосіб фізичного вдосконалення людей, для виконання ними своїх соціальних обов'язків у суспільстві. Такого ж визначення дотримується і Ю.Ф. Курамшин [5]. Б.М. Шиян у своїй відомій праці [9] фізичну культуру визначає як сукупність досягнень суспільства у створенні і раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного удосконалення людини. Т.Ю. Круцевич [3] констатує, що фізична культура – це частина загальної культури,

сукупність спеціальних духовних і матеріальних цінностей, спосіб їх виробництва та використання з метою оздоровлення людей і розвитку їх фізичних здібностей. Дещо пізніше вона [4] дає визначення фізичної культури у звуженому форматі відмічаючи, що фізична культура, репрезентуючи вид культури людини та суспільства, являє собою діяльність людей і її результат по формуванню фізичної готовності до життя. Аналізуючи дану проблему, John Sifferman [12] акцентує увагу на тому, що фізична культура – це ідея, яка виникає, коли групи людей або суспільство в цілому об'єднуються заради створення філософії способу життя, який припускає оптимізацію фізичного, духовного і соціального розвитку за допомогою фітнесу, дієти, легкої атлетика, бойових мистецтв, а також самодисципліни. Jerzy Kosiewicz [11] звертає увагу на те, що фізична культура включає в себе всі спортивні і неспортивні явища, дії, теорії і форми наукової і ненаукової рефлексії з посиланням на культуру певних аспектів людського тіла. Проводячи детальний аналіз термінологічного забезпечення розвитку фізичної культури, Лукьяненко В.П. [6] констатує, що фізична культура сучасності постає як умова і результат розвитку людини. Дослідник також зауважує, що «... мы пока еще далеки

Таблиця 1

Сутність поняття «фізична культура», яке використовується в сучасній англо-американській і вітчизняній практиці

№ п/п	Англо-американська та європейська практика	Вітчизняна практика
1	Термін «фізична культура» використовується для характеристики різних видів діяльності людей, яка виконувалась протягом багатьох століть, для зміцнення їх тіла, покращення статури, підвищення витривалості, покращення здоров'я, для боротьби зі старінням, з метою покращення спортивних результатів. H.J. Lutcher Stark Center for Physical Culture and Sports [13]	Фізична культура - діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [2]
2	Фізична культура являє собою філософію способу життя, який спрямований на максимальний фізичний розвиток за допомогою силових тренувань, дієти, аеробіки, спортивних змагань і самодисципліни. Конкретними його наслідками являються: поліпшення здоров'я, зовнішнього вигляду, сили, витривалості, гнучкості, швидкості і загальної фізичної підготовки, а також більші знання про спортивні заходи. Encyclopædia Britannica [14]	Фізична культура – вид культури людини та суспільства. Це діяльність і її результати з формування фізичної готовності до життя. З одного боку, це специфічний процес, а з іншого – результат людської діяльності, а також засіб і спосіб фізичного вдосконалення людини. Т.Ю. Круцевич, Г.В.. Безверхня [3]

от достаточного повного розуміння сутності фізичної культури». Результати проведеного вище аналізу свідчать про необхідність формулювання узагальнюючого поняття фізичної культури як ключової передумови розробки її теорії.

Мета статті полягає у визначенні узагальнюючого поняття фізичної культури.

Методи досліджень полягають в аналізі спеціальної літератури, в якій висвітлюються різні підходи до визначення поняття «фізична культура», а також у використанні системного та істо-

ріографічного підходу до аналізу даної проблеми.

Результати дослідження та їх обговорення. Історичні матеріали свідчать про те, термін «фізична культура» почав інтенсивно використовуватися в соціальній практиці з середини 19-го сторіччя [10]. Це може означати, що саме у той час найбільш інтенсивно розвивалось соціальне явище, яке отримало назву «physical culture». Воно (явище) сприймалось у тогочасному суспільстві, як діяльність людей із застосуванням різноманітних фізичних вправ (діяльнісний

аспект), яка спрямована на покращення їх фізичного здоров'я, статури та фізичної сили (результуючий аспект). Опосередкованим результатом такої діяльності явилось формування у тогочасному суспільстві системи специфічних для цього виду культури цінностей, ідеалів, норм і зразків поведінки; створення відповідної інфраструктури (спортивні споруди, тренажерні зали, спеціальні інститути та ін.); розробка спеціальних методик використання фізичних вправ і видання літератури по цій тематиці (до прикладу, праці К. Бетца, Д. Довда, Б. Макфаддена, Є. Сандова та інші); виготовлення відповідних тренажерів, перший з яких, як свідчить інформація отримана з мережі Інтернет, запатентований ще у 1897 році [15]. Як свідчать результати дослідження Cleorahas F. [10] в означений історичний період Південноафриканський просвітител Клод Сміт, вважав що фізична культура повинна бути спрямованою на розвиток людської тілесності, результатом чого являється підвищення її сили та фізичної активності. У той же час Е.Н. Cluver стверджував, що «справжня» фізична культура не ставить собі за мету розвиток у людини чистої сили. Наведені дані свідчать про те, що вже на початковому етапі використання терміну «фізична культура» проявились різні підходи до його трактування. Така ж ситуація в цілому зберігається і до цього часу, про що свідчать наведені у вступній частині статті підходи до його визначення. Що вочевидь потребує проведення додаткового аналізу піднятої проблеми.

Основні підходи до визначення сутності поняття «фізична культура», які використовуються в сучасній англо-американській та вітчизняній практиці, представлені в таблиці 1. Із них видно, що у всіх формулюваннях увага акцентується на двох складових фізичної культури – діяльнісній

та результуючій. Так, у діяльній складовій констатується, що фізична культура виникає і розвивається в результаті діяльності людей. Цей пункт уточнюється у визначенні, запропонованому фахівцями дослідницького центру «Center for Physical Culture and Sports» (США) [14], наступним чином: «...яка виконувалась ними протягом багатьох століть». Отже, в узагальнюючому визначенні фізичної культури, з урахуванням даного уточнення, доцільно використовувати словосполучення «історично зумовлена діяльність людей».

Із представлених у таблиці 1 матеріалів також видно, що результуюча складова в представлених поняттях відображає індивідуально значимий (!) результат діяльності людей у сфері фізичної культури (що являється характерною особливістю всіх визначень), а саме, покращення здоров'я, покращення статури, покращення зовнішнього вигляду, гармонійний (максимальний) фізичний розвиток, підвищення загальної фізичної підготовленості (сили, витривалості, гнучкості, швидкості), формування фізичної готовності людини до життя, ведення здорового способу життя, покращення спортивних результатів і розширення знань про спорт, боротьба зі старінням та інші. Означений перелік можна значно розширити за рахунок включення ще і суспільно значимих, тобто опосередкованих результатів фізкультурної діяльності людей (що відсутнє в існуючих поняттях). До прикладу, створена у результаті такої діяльності система специфічних для даного виду культури цінностей, ідеалів, норм і зразків поведінки, соціальні явища та процеси, які виникають в результаті такої діяльності та навколо неї, інфраструктура (стадіони, спортивні зали і т.д.), система підготовки кадрів, методики використання фізичних вправ, спеціальна література та багато іншого.

Необхідність зроблених уточнень («індивідуально значимі» та «суспільно значимі» результати діяльності людей у сфері фізичної культури) обумовлена тим, що людина є одночасно і суб'єктом і об'єктом культурно-історичного процесу. А це означає, що така діяльність має два виміри. З одного боку, її необхідно розглядати з позиції сьогодення через призму процесуальної складової такої діяльності, а з іншого, – її необхідно аналізувати в контексті розвитку культурно-історичного процесу [8]. Враховуючи різноманітність результатів діяльності людей у сфері фізичної культури, а також наведені вище аргументи, буде доцільним результуючу складову в узагальнюючому визначенні характеризувати, як «результати такої діяльності» без їх переліку, який вочевидь не може охопити усі можливі результати такої діяльності.

Аналіз існуючих визначень фізичної культури свідчить також про те, що в них не відображені особливі умови діяльності людей у сфері фізичної культури. Тобто відсутня інформація про специфічні засоби, які використовуються людьми у процесі культуротворчої діяльності, тим самим не відображене те особливе, що притаманне тільки даному виду культури, що її породжує і що виділяє цей вид культури проміж інших. Слід зауважити, що зазначена особливість носить загальний характер, вона проявляється в усіх визначеннях фізичної культури, на які звертає увагу професор John D. Fair [13], а також у визначеннях, які використовуються вітчизняними науковцями. Очевидно, що основним засобом, за допомогою якого реалізуються різноманітні потреби людини у сфері фізичної культури, є фізичні вправи, причому такі, які не мають для неї прямого утилітарного значення (миттєвої вигоди, користі). На цю особливість фізичних вправ звернув увагу ще у 1924 році Г.Дюперрон, який від-

мічав, що «... в этой утилитарности заключается отличие движений вообще от физических упражнений» [1]. Отже, фізичні вправи являються візитною карткою даного виду культури, своєрідним стрижнем, навколо якого об'єднується моторика людини та її духовний розвиток у процесі спеціалізованої діяльності. Саме вони є тією фундаментальною «цеглиною», яка лежить в основі єдності різних форм соціального прояву фізичної культури. Враховуючи викладене, в узагальнюючому визначенні фізичної культури необхідно внести уточнюючий компонент, а саме, – словосполучення «використання фізичних вправ».

Проведений вище аналіз дозволяє сформулювати узагальнююче визначення фізичної культури в такій редакції. Фізична культура являє собою історично зумовлену діяльність людей з використанням фізичних вправ, а також результати такої діяльності. Формулювання даного визначення являється ключовою передумовою розробки теорії фізичної культури, адже воно акцентує увагу на її головних специфічних характеристиках, а також дає можливість з єдиних позицій визначати сутність різних форм соціального прояву фізичної культури (фізичного виховання, спорту, фізичної рекреації, фізичної реабілітації та адаптивної фізичної культури) та указує на послідовність процесу розбудови такої теорії.

Висновки

1. Аналіз особливостей використання в європейській та англо-американській науковій практиці терміна «фізична культура» указує на наявність вираженої суперечності. З одного боку, цей термін широко використовується у сфері освіти і науки, в законодавстві, в мовній практиці, а з іншого, – відсутнє наукове обґрунтування поняття, для назви якого він вводився.

2. Результати проведеного ана-

лізу указують на те, що фізична культура являє собою історично зумовлену діяльність людей з використанням фізичних вправ, а також результати такої діяльності.

3. Виходячи з узагальнюючого визначення фізичної культури, а саме з того положення, що фізична культура формується в результаті діяльності людей по задоволенню різноманітних потреб у використанні фізичних вправ, можна зробити висновок про те, що першим кроком на шляху розбудови її теорії являється виділення механізму самоорганізації такої діяльності.

4. Виходячи з узагальнюючого визначення, а саме з констатації того факту, що фізична культура являється наслідком історично зумовленої діяльності людей, другим кроком у процесі розбудови її теорії являється з'ясування механізму історичного саморозвитку соціальних явищ і процесів, в основі яких лежить діяльність людей з використання фізичних вправ.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення особливостей використання в сучасній європейській та англо-американській науковій практиці терміна «physical education».

Література

1. Дюперон Г.А. Краткий курс истории физических упражнений. – Л.: Издание Ленинградской школы физического образования Комсостава К.А. и Ф., 1924. – 71 с.
2. Выдрин В.М., Пономарев

Н.И., Евстафьев Б.В., Гончаров В.Д., Николаев Ю.М. К вопросу определения понятия в теории физической культуры // Теория и практика физической культуры. – 1987. – № 2. – С. 23–25.

3. Круцевич Т. Теория и методика физического воспитания. Т.1. Общие основы теории и методики физического воспитания / Т. Круцевич. – К.: Олимпийская литература, 2003. – 423 с.
4. Круцевич Т.Ю. Рекреация у физической культуре разных групп населения : навч. посіб. / Т.Ю. Круцевич, Г.В. Безверхня. – К.: Олімпійська література, 2010. – 248 с.
5. Курамшин Ю.Ф. Теория и методика физической культуры / Ю.Ф. Курамшин. М.: Советский спорт, 2010. – 320 с.
6. Лукьяненко В.П. Терминологическое обеспечение развития физической культуры в современном обществе [Текст] : монография / В.П. Лукьяненко. – М.: Советский спорт, 2008. – 168 с.
7. Столяров В.И. К вопросу о теории физической культуры (методологический анализ) // Теория и практика физической культуры. – 1987. – № 2. – С. 39–44.
8. Сутула В.А. Основы физкультурологии / В.А.Сутула. – Харьков: Штрих, 2002. – 87 с.
9. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1. – Тернопіль:

Навчальна книга – Богдан, 2008. – 272 с.

10. Cleopahas F. Physical education and physical culture in the coloured community of the western cape, 1837-1966 // Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії, відділення спортивної науки факультету освіти університету Стелленбос (ПАР), 2009. - 302 с. (режим доступу: <http://legal-research.com.ua/korysna-informatsiia/50-korysna-informatsiia>).
11. Kosiewicz Jerzy. Social and Biological Context of Physical Culture and Sport // Physical Culture and Sport. Studies and Research. 2010. – №50 (50). – С. 5-31. (режим доступу: <http://bmsi.ru/doc/ddb02740-9a63-493c-acd0-a2c4dab47c53>).
12. John Sifferman. «Physical Culture: it's more than just bodybuilding, muscles, and old-time strongmen training culture» (режим доступу: <http://physicalliving.com/physical-culture-its-more-than-just-bodybuilding-muscles-and-old-time-strongmen-training-culture/>).
13. John D. Fair «Physical culture» (режим доступу: http://universalium.academic.ru/283323/physical_culture).
14. H.J. Lutch Stark Center for Physical Culture and Sports
15. <http://www.google.ru/patents/US591063>

